

Каптьол О. О.,

здобувач вищої освіти за освітньо-науковою програмою «Спеціальна освіта»,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
м. Київ (Україна)

Висоцька А. М.,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
м. Київ (Україна)

ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ У ДІТЕЙ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ)

Анотація. У статті проаналізовано роль навчальної мотивації у формуванні у дітей молодшого шкільного віку зі зниженим слухом повноцінної навчальної діяльності. Розглянуто період переходу молодшого школяра від сюжетно-рольової гри до учіння. Визначено пізнавальні інтереси, навчальні мотиви та види мотивації, які домінують у дітей даної категорії: мотивація «отримання високих оцінок» та мотивація «хочу навчатися краще за всіх».

Ключові слова: мотивація, мотив, навчальна мотивація, навчальна діяльність, діти зі зниженим слухом, молодший шкільний вік.

ФОРМИРОВАНИЕ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ В СЛАБОСЛЫШАЮЩИХ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ)

Аннотация. В статье проанализирована роль учебной мотивации в формировании у детей младшего школьного возраста со сниженным слухом полноценной учебной деятельности. Рассмотрен период перехода младшего школьника от сюжетно-ролевой игры к учению. Определены познавательные интересы, учебные мотивы и виды мотивации, которые доминируют у детей данной категории: мотивация «получение высоких оценок» и мотивация «хочу учиться лучше всех».

Ключевые слова: мотивация, мотив, учебная мотивация, учебная деятельность, дети с пониженным слухом, младший школьный возраст.

FORMATION MOTIVATION OF LEARNING IN CHILDREN WITH HEARING DISABILITY IN PRIMARY SCHOOL AGE (FORMULATION OF THE PROBLEM)

Abstract. The article analyzes the role of educational motivation in the formation of children of primary school age with reduced hearing of full-fledged educational activities. The period of transition of the junior schoolboy from a plot-role game to training is considered. Cognitive interests, learning motives and types of motivation that dominate in this category of children are determined: motivation "to get high grades" and motivation "I want to learn better than everyone".

Key words: motivation, motive, motivation of learning, education activities, children with hearing disability, primary school age.

Постановка проблеми. В законі України «Про освіту» вказано, що метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності [4]. Тому, щоб підвищити якість навчання, необхідно сформувати у дітей стійкий інтерес до пізнавальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасному навчанні проблема формування мотивації має особливе значення, оскільки тільки при наявності позитивної мотивації можуть бути створені оптимальні умови для успішної навчальної діяльності школярів. Рівні сформованості окремих показників мотивації психологи (Л. Дзюбко, Н. Пророк, Г. Щукіна) рекомендують включати в оцінку ефективності роботи вчителя і праці учнів [6].

Вивченню проблеми навчальної мотивації присвячено чимало робіт зарубіжних та українських дослідників. У них представлені різні аспекти вирішення проблеми. У психолого-педагогічній літературі описані аспекти мотивування дитини до процесу учіння (Ш. Ахмадулін, Д. Шарафієва); формування мотивів навчальної діяльності (Л. Божович, А. Маркова, М. Матюхіна, А. Орлова, П. Якобсон); розвитку нових якостей та здібностей (Л. Виготський, С. Рубінштейн); навчальної діяльності як складної структури (В. Давидов, Д. Ельконін); проблеми взаємозв'язку мотивів, які входять до складу навчальної мотивації (І. Вартанова) тощо.

Одна й та ж сама навчальна діяльність може мати для різних школярів різний сенс. Це загалом і визначає мотивацію учіння. Сенс навчання для кожного школяра безпосередньо спирається на систему ідеалів, цінностей, які він засвоює зі свого оточення. Через це вже до початку навчання у школярів складається уявлення про його сенс, і вже в ході навчальної діяльності сенс може зазнавати істотних змін.

Вивчаючи мотиваційну складову як компонент навчальної діяльності, українські науковці М. Алексеева, Н. Бойко, С. Гончаренко, М. Дригус, Г. Костюк, С. Максименко, В. Моляко, В. Моргун, Н. Побірченко, Н. Порок, В. Рибалко, Г. Серeda, О. Скрипченко та ін. визнають її провідною. Вчені вважають, що саме у молодшому шкільному віці закладаються основи мотивації навчальної діяльності і саме тому молодший шкільний вік має великі резерви формування мотиваційної сфери учнів. Незважаючи на значну кількість підходів до вивчення процесу формування навчальної мотивації у дітей, ця тема зберігає свою актуальність [8].

Мета статті. Дослідження проблеми формування навчальної мотивації у дітей зі зниженим слухом молодшого шкільного віку.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** статті:

- проаналізувати науково-методичну та психолого-педагогічну літературу з даної теми;
- визначити особливості розвитку навчальної мотивації у дітей зі зниженим слухом молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У молодшому шкільному віці у дітей формується навчальна діяльність, яка в цьому періоді психічного розвитку є провідною. Школяр переходить від сюжетно-рольової гри до учіння, як основного способу засвоєння соціального досвіду, вираженого у формі наукового знання. В процесі навчальної діяльності дитина набуває вміння виділяти та утримувати навчальні завдання, навчається виконувати предметні та розумові дії, за допомогою яких виходить повноцінне засвоєння зразків

того, чим потрібно оволодівати, вчитися відстежувати зв'язки своїх дій з отриманими результатами [5].

У зв'язку з особливостями розумового розвитку дітей із порушеннями слуху, у них спостерігається значні труднощі у формуванні всіх навчальних дій. Одним із найбільш суттєвих недоліків навчальної діяльності дітей даної категорії полягає в тому, що вони часто виконують навчальні дії, які диктуються не самою задачею, а прагненням задовольнити вимоги вчителя. Відставання в розвитку розумових операцій обумовлює уповільнене формування навчальних дій: так, недорозвиток аналізу та синтезу призводить до труднощів перетворень умов задачі, недорозвиток абстракції – до труднощів моделювання виділеного відношення.

Особливості становлення навчальної діяльності у молодших школярів з порушеннями слуху представлені в роботах О. Речицької. За її даними, у дітей спостерігаються наявні всі види мотивів навчальної діяльності. При цьому найбільш значною є мотивація, яка пов'язана з отриманням високих оцінок, - це сильні, реально діючі мотиви. До того ж у дітей зі зниженим слухом вони залишаються домінуючими протягом усього молодшого шкільного віку.

Наступною за ступенем вираження в таких дітей знаходиться мотивація – «хочу навчатися краще за всіх», тоді як в однолітків з нормотиповим розвитком вона проявляється не так часто. Це обумовлено, з одного боку, відставанням у розвитку самооцінки, а з іншого – умовами навчання в спеціальній школі – невеликою кількістю учнів в класі [6].

Як відомо, провідну роль у формуванні навчальної діяльності дітей зі зниженим слухом займають пізнавальні інтереси. Пізнавальні інтереси сприяють кращому сприйняттю змісту навчальної діяльності, призводять до міцного засвоєння знань та більш успішного застосування їх на практиці, під їхнім впливом змінюються характер діяльності та зв'язані з нею переживання. Інтерес – це форма прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує направлення особистості на усвідомлення цілей діяльності, тобто на більш повне відображення дійсності [1].

Можемо зробити висновок про те, що для формування пізнавальних інтересів важлива оптимальна організація навчальної діяльності, всього педагогічного процесу, яка забезпечує успішне накопичення знань, та позитивне емоційне ставлення до педагогів, особливо на початкових етапах навчання. Для молодших школярів зі зниженим слухом велике значення має і зовнішня привабливість наочних посібників та всієї шкільної атрибутики.

При навчанні дітей з порушенням слуху доцільно організувати самостійний практичний пошук відповідей на питання, оскільки до розумових пошуків вони набувають здібності трохи пізніше. Як зазначають науковці, успішному формуванню пізнавальних інтересів у школярів зі зниженим слухом сприяють актуалізація наявних у них знань, показ нового в старому і вже знайомого в новому. Реалізація цих умов зробить можливим викликати у школярів інтерес не тільки до результату, але й до змісту навчальної діяльності [7].

Формування мотивації здійснюється за допомогою відповідної організації та змісту діяльності. Розвиток повноцінних мотивів до навчання є важливою виховною задачею. О. Леонт'єв вважав: для того щоб знання несли в собі виховну функцію, необхідно, перш за все, сформувавши відповідне ставлення до самих знань. Тому якщо формувати у школярів з порушеннями слуху активне, зацікавлене ставлення до знань, до способів їх отримання, все це призведе до особистісного розвитку школярів.

Велике значення для розвитку позитивної стійкості мотивації має емоційний компонент, який супроводжує діяльність, та інтереси, які виникають в процесі здійснення діяльності [6].

Для ефективного керівництва процесу учіння школярів, педагог повинен створювати такі умови, які забезпечують мотивацію, яка співвідноситься з сучасними цілями, методами навчання і потенціалами розвитку дитини в цілому. Це свідчить про те, що професійний рівень вчителя-дефектолога має базуватися на «...визнанні нової суспільно-освітньої концепції, яка ґрунтується на соціальних (людиноцентрованих) принципах, що зумовлюють

розвиток усієї освіти в інноваційному напрямі, потребує нових підходів та моделей до навчання, виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами» [2, с. 405]. Мотивація має бути невід'ємною частиною всього процесу навчання, забезпечувати функціонування та ефективність навчальної діяльності. З метою оптимізації процесу формування навчальної діяльності школярів педагог повинен враховувати особливості розвитку школярів, формувати у них.

Така організація учіння, по-перше, виходить з моделі діяльності того, хто навчається, а по-друге, сприяє формуванню у школярів зі зниженим слухом широких соціальних мотивів, мотивації самовдосконалення, почуття обов'язку, відповідальності. Другою важливою умовою розвитку в єдності суспільних цінностей та навчально-пізнавальної мотивації є зміст навчального матеріалу. При цьому мотиваційний вплив є актуальним не для кожного навчального матеріалу, а тільки для того, інформаційний зміст якого відповідає як існуючим, так і потенційним потребам дітей з порушенням слуху.

Через це, і на цьому наголошують науковці, сурдопедагог має вивчити такі потреби та врахувати їх при виборі та організації навчального та наочного матеріалу, при виборі форм діяльності на уроці. При цьому новий матеріал має сприяти формуванню та розвитку дітей, які навчаються, тому має бути наповнений новою, достатньо складною, інтелектуально та емоційно насиченою інформацією [7].

Для підвищення мотивації важливим є розвиток у школярів з порушеннями слуху різних форм самоконтролю та самооцінки, тобто залучення їх до процесу оцінювання.

Важливе значення для формування позитивної мотивації мають також відносини, які склалися в колективі школярів, з одного боку, і між школярами та вчителем – з іншого. Доброзичливе та уважне ставлення до дітей, вміння бачити гідність кожного, підтримка, вміння помічати успіхи, все це повинно стати основою діяльності сурдопедагога [3].

Висновки. Отже, у молодших школярів зі зниженим слухом переважає мотивація, яка пов'язана з отриманням високих оцінок та ігрова мотивація (яка є провідною у дошкільному віці). Також, важливу роль відіграє ставлення дітей до навчання, бо воно впливає на характер навчальної діяльності в цілому.

Здійснений нами теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури доводить, що компенсаторні можливості, притаманні дітям зі зниженим слухом, за умови оптимальної організації процесу навчання сприятимуть формуванню у них повноцінної навчальної діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальшого розвитку в даному напрямку ми вбачаємо в розробці методики формування навчальної мотивації у дітей зі зниженим слухом молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел

1. Богданова Т. Г. Сурдопсихология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва, 2002. 303 с.
2. Гладуш В.А. Післядипломна педагогічна освіта дефектологів в Україні: виклики, тенденції, перспективи / Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи : монографія. – Харків: ФОП Бровін О.В., 2020. – с. 394 – 412. ISBN 978-617-7912-56-8
3. Дзюбко Л. В. Особливості наступності розвитку мотивації у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Київ, 2005. 103 с.
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. №178-179. С. 10-22.
5. Психическое развитие младших школьников: экспериментальное психологическое исследование / ред. В. В. Давыдова. Москва, 1990. 160 с.
6. Проблемы обучения и воспитания детей с нарушением слуха / ред. Е. Г. Речицкой. Москва, 1994. 160 с .
7. Речицкая Е.Г., Пархалина Е.В. Готовность слабослышащих дошкольников к обучению в школе. Москва, 2002. 106 с.
8. Чагарна С. Мотивація навчальної діяльності молодших школярів з порушенням слуху: проблеми й аспекти дослідження. *Освіта регіону*. 2011. №3. С. 423.

Матеріали подані в авторській редакції